

ΑΡΙΣΤΕΙΔΗΣ ΣΤΕΡΓΕΛΛΗΣ

ΜΕΤΑΘΑΝΑΤΙΑ ΙΩΑΝΝΗ ΚΩΛΕΤΤΗ (ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΓΑΛΗ ΙΔΕΑ)*

Ένα από τα θέματα της νεοελληνικής ιστορίας, στα όποια δέν φαίνεται νά υπάρχει ένιαία άποψη καί όμοφωνία, μέ άποτέλεσμα νά δημιουργείται άμφιβολία καί άβεβαιότητα θέσεων, είναι τó περιεχόμενο της πολιτικής ιδεολογίας καί πρακτικής του Ιωάννη Κωλέττη (1787 ή 1788-1847)¹, στό όποιο συμπεριλαμβάνονται καί οί πεποιθήσεις του γιά τή δυνατότητα άπελευθέρωσης τών Έλλήνων από τόν τουρκικό ζυγό. Πρόκειται γιά τή μεγάλη ιδέα (πού γρήγορα διαμορφώθηκε σέ ιστορικό όρο), όπως διατυπώθηκε συνοπτικά από τόν έκφραστή της στόν βαρυσήμαντο λόγο του της 14 / 26ης Ίαν. 1844 πρós τά μέλη της Έθνοσυνέλευσης πού συνήλθε μετά τήν επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου 1843². Αυτό πού μās ενδιαφέρει έδω, ίσως καί τó

*Μέ βάση όμιλία του ύπογράφοντος, πού σέ πρώτη μορφή έγινε στή Θεοφάνειο αίθουσα της Πρέβεζας στίς 31-8-1997, ύστερα από πρόσκληση του Συλλόγου Σιρακιωτών της πόλης, μέ τήν εύκαιρία της συμπλήρωσης εκατόν πενήντα χρόνων από τόν θάνατο του Κωλέττη.

1. Γιά τó έτος της γέννησής του βλ. τή διπλή μαρτυρία του ίδιου στίς δύο παραλλαγές της αυτόγραφης αυτοβιογραφίας του στήν έκδοση *Άρχείο Ιωάννη Κωλέττη*, έπιμ. Β. Πλαγιανάκου - Μπεκιάρη / Ά. Στεργέλλης, (Ακαδημία Αθηνών, Κέντρον Έρεýνης της Ιστορίας του Νεωτέρου Έλληνισμού), τ. Α΄, μέρος πρώτο, Αθήνα 1996, σσ. κς΄ - λ΄, καί μέρος δεύτερο, Όμοιότυπα Α΄, Β΄.

2. *Η της 3ης Σεπτεμβρίου Έθνική Συνέλευσις. Πρακτικά*, Αθήνα <1844>, σ. 190. Τó κρίσιμο σημείο της κωλεττικής άγόρευσης παραθέτει από τήν περίληψη τών πρακτικών καί σχολιάζει, όχι γιά πρώτη φορά, ό Κ. Θ. Δημαράς, *Έλληνικός ρωμαντισμός*, έκδ. "Έρμης", Αθήνα 1985, σ. 404. Βιβλιογραφία του ίδιου γιά τó χωρίο παραθέτει ή *Έλλη Σκοπετέα, Τό "πρότυπο βασίλειο" καί ή Μεγάλη Ίδέα*, Αθήνα 1988, σ. 257 (ύποσ. 1). *Ιστοριοπολιτική θεώρηση του ζητήματος από τόν Θέμη Άστρινό* (Δημ. Μπίτσιο), *Η Μεγάλη Ίδέα του Έλληνισμού*, Αθήνα 1945, ιδίως σσ. 50-62, καί J. A. Petropoulos, *Πολιτική καί συγκρότηση κράτους στό έλληνικό βασίλειο (1833-1843)*, (έμπλουτισμένη μετάφραση του *Politics and Statecraft in the Kingdom of Greece, 1833-1843*, Princeton, New Jersey 1968), (Μορφωτικό Ίδρυμα Έθνικής Τράπεζας), τ. Β΄, Αθήνα 1986, σσ. 632-634. Στο

σημαντικότερο, είναι ή πλευρά που ἀφορᾷ στήν ἐθνική ἀποκατάσταση μέ ὅσο τὸ δυνατό εὐρύτερα σύνορα καὶ κάποιες ιδιαίτερες προεκτάσεις στὸν χρόνο τῆς στάσης τοῦ Κωλέττη ὡς πρὸς τὸ θέμα αὐτό.

Αὐτὴ ή ὁραματική σύλληψη, πού ξεκινώντας ἀπὸ τὰ κηρύγματα τοῦ Ρήγα, κατὰ τὸ αὐτοβιογραφικὸ σημείωμά του πού προτάσσεται στὸν πρῶτο τόμο τῆς ἐκδόσης τοῦ ἀρχείου του, τὸν εἶχε ἐμπνεύσει σ' ὅλη τὴ ζωὴ του μέ ἀφετηρία τὴν ἀπελευθέρωση τῶν συμπατριωτῶν τοῦ Ἑπαιρωτῶν, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ὅλη τὴ δράση του καὶ τὴν ἀλληλογραφία του κατὰ τὴν Ἐπανάσταση στήν παραπάνω ἐκδοση, ὑπῆρξε σχεδὸν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀντικείμενο εἰρωνείας καὶ ἀμφισβήτησης μερικὲς φορές ὡς πρὸς τὴν εἰλικρίνεια τῶν διαθέσεων τοῦ Κωλέττη καὶ τὸ ἀκριβὲς νόημα τῆς ἐκφρασῆς του, στήν εὐτυχέστερη στιγμή τῆς γνωστῆς ρητορικῆς δεινότητάς του³. Σήμερα βέβαια ἀναγνωρίζεται ή εἰλικρίνειά του, ή ἀμφισβήτηση ὅμως ὑπάρχει καὶ ὀφείλεται ἴσως σὲ ἀρνητικὲς προκαταλήψεις καὶ ἑτεροχρονισμένες θεωρήσεις διαφορῶν, ἰδεολογικῶν καὶ μή, προελεύσεων σὲ βάρος τοῦ Κωλέττη, καθὼς καὶ στήν ἐθνική περιπέτεια τῆς μικρασιατικῆς καταστροφῆς, στήν ὁποία κατέληξε ή μεγάλη ἰδέα, ή ὁποία ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενό της ἐνέπνεε καὶ ἄλλους πολιτικοὺς σύγχρονους τοῦ Κωλέττη, ὅπως π. χ. τὸν Μαυροκορδάτο. Ἡ ἴδια ὅμως ὑπῆρξε κίνητρο καὶ γιὰ ὁλόκληρη σειρὰ ἐπόμενων ἐλληνικῶν γενεῶν καὶ ή κατευθυντήρια πολιτικὴ γραμμή, μέ βάση τὴν ὁποία δημιουργήθηκε ἀπὸ τὸ ἐλληνικὸ κρατίδιο τοῦ 1830 σιγά - σιγά ή σημερινή Ἑλλάδα μέ τὴ δεδομένη ἐδαφικὴ ὄντοτήτά της, σχεδὸν στὸ σύνολό της.

Γιὰ νὰ εἰσαχθοῦμε στὸ ζήτημα τῶν ἀμφισβητήσεων, πρέπει νὰ ποῦμε ὅτι ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπανάσταση τῆς 3ης Σεπτεμβρίου, πού ἐπέβαλε στὸν Ὅθωνα τὴ χορήγηση συντάγματος, οἱ τρεῖς ἐγγυήτριες μεγάλες δυνάμεις, Ἀγγλία, Γαλλία καὶ Ρωσία, ὑπέγραψαν διπλωματικὸ πρωτόκολλο τὸν Νοέμβριο τοῦ ἰδίου χρόνου, μέ τὸ ὁποῖο καθόριζαν, μεταξὺ ἄλλων, ὅτι δὲν θὰ διαταρασσόταν ή ἡσυχία στίς τουρκικὲς ἐπαρχίες πού συνόρευαν μέ τὴν Ἑλλάδα⁴. Ὅταν προκηρύχθηκαν οἱ πρῶτες ἐλληνικὲς ἐκλογὲς βάσει τοῦ συντάγματος

ἔργο αὐτὸ γίνεται εὐρεῖα χρῆση τοῦ ὅρου καὶ τοῦ περιεχομένου του γιὰ τὴν πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπίσημη διατύπωσή του δεκαετία.

3. J. Th. Malakasses, "The diplomatic position of Colettis vis à vis France and England...", Δωδώνη, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων, τ. Δ' (1975), σ. 400 (ὑποσ. 4), ὅπου καὶ βιβλιογραφία γιὰ τὶς ἀπόψεις σχετικὰ μέ τὸ ζήτημα. Ἐπιφυλάξεις διατυπώνονται καὶ στήν Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τ. ΙΓ' (1833-1881), σ. 129. Γιὰ τὴν ἀρνητικὴ καὶ εἰρωνικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ θέματος ἀπὸ τὸν περασμένο αἰῶνα βλ. τὸ βιβλίο τῆς Σκοπετέα, ὁ. π.

4. J. Th. Malakasses, *France as a protecting power in Greece, 1832-1848*, (διδακτ. διατριβὴ Πανεπ. Cincinnati, 1973), σ. 122.

πού είχε γίνει αποδεκτό και φαινόταν ότι ο Κωλέττης θα τις κέρδιζε, ο φίλος του Υπουργός των Έξωτερικών της Γαλλίας Fr. Guizot, όπως είναι γνωστό, ανήσυχος μήπως ο προστατευόμενός του σκεφθεί να πραγματοποιήσει όσα του είχε εκμυστηρευθεί ότι όνειρευόταν για το ελληνικό μέλλον, όταν υπηρετούσε ως Πρέσβης της χώρας του στο Παρίσι, θέλησε να τον συγκρατήσει και να τον συμβουλεύσει να μην προβεί σε πρόωρες ενέργειες⁵. Είναι βέβαια αναμφισβήτητο γεγονός ότι ο Κωλέττης τότε, γνωρίζοντας πολύ καλά τα πράγματα και τη διεθνή θέση της χώρας, δεν δίστασε να απαντήσει ότι επιθυμούσε μὲν τὴν επέκταση τῶν ἐλληνικῶν συνόρων πού ἴσχυαν, ἀλλὰ ὄχι μὲ εἰσβολή ἢ ἔνοπλη προπαγάνδα, καὶ ὅτι θὰ ὑποστήριζε τὴ διατήρηση τῆς κατάστασης πού ὑπῆρχε ὅσο θὰ ἦταν Πρωθυπουργός. Αὐτὸ τὸ ἔγγραφο ἐπικαλοῦνται ὅσοι ἔχουν ὑποστηρίξει ὡς σήμερα ὅτι ὁ Κωλέττης, ὅταν προσπαθοῦσε στὴν Ἐθνοσυνέλευση νὰ μεταπείσει τοὺς αὐτοχθονιστὲς λέγοντας ὅτι ἡ Ἐπανάσταση τοῦ '21 δὲν ἔγινε γιὰ νὰ δημιουργήσει τὸ μικρὸ ἐλληνικὸ κράτος πού δημιούργησε, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἀναγεννηθεῖ ὅλη ἡ ἐλληνικὴ φυλή, δὲν πίστευε οὔτε ὁ ἴδιος ὅτι ἐπρόκειτο νὰ πραγματοποιηθοῦν οἱ ἐλληνικοὶ πόθοι. Αὐτὰ πού κήρυσσε ἀφήνουν νὰ ἐννοηθεῖ ὅτι ἦταν δημαγωγία καὶ πολιτικὴ φενάκη.

Ἄς δοῦμε ὁμῶς τὰ πράγματα σὲ βάθος, μέσα ἀπὸ τὴ μακρὰ προοπτικὴ τοῦ χρόνου καὶ λαμβάνοντας ὑπ' ὄψιν ὅλα τὰ περιστατικὰ πού εἶναι σήμερα γνωστά. Ἴσως ἔτσι σχηματίσουμε ἀκριβέστερη γνώση καὶ δικαιότερη κρίση.

Ἐχει ἤδη παρατηρηθεῖ ὅτι ἡ θητεία τοῦ ἑτερόχθονα Ἰ. Κωλέττη στὴ Σάμο κατὰ τὴν καποδιστριακὴ περίοδο μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἐκτάκτου Ἐπιτρόπου Ἀνατ. Σποράδων καὶ ἡ δυσάρεστη ἔκβαση τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ διοικητικοῦ αὐτοῦ τμήματος (πού συμπεριελάμβανε ἐπίσης τὰ νησιὰ Πάτμο, Λέρο, Κάλυμνο, Ἰκαρία καὶ κοντινὲς νησίδες) ἀπὸ τὸ νεοσύστατο ἐλληνικὸ κράτος ἀσφαλῶς βοήθησαν στὴν πλήρη διαμόρφωση τοῦ μεγαλοϊδεατισμοῦ του^{5α}, πού πρέπει νὰ θεωρεῖται φυσικὴ συνέπεια τοῦ ἐπηρεασμοῦ τοῦ ἀπὸ τὶς ιδέες τοῦ Ρήγα, τὶς ὁποῖες δηλώνει ὅτι ἀσπαζόταν, καὶ ἀπὸ τὴ συμμετοχή του στὴν Ἐπανάσταση ἀνάμεσα στοὺς πολιτικοὺς ἡγέτες της. Ἀργότερα, τὸ 1833, ὅταν συζητιόταν τὸ θέμα τῆς νέας πρωτεύουσας τοῦ ἐλληνικοῦ βασιλείου, ὁ Κωλέττης ὑποστήριξε στὸ Ὑπουργικὸ Συμβούλιο, ὅπως εἶναι γνωστό, ὅτι ἡ μόνιμη πρωτεύουσα πού ἄρμοζε στὴν Ἑλλάδα ἦταν ἡ Κωνσταντινούπολη, τὴν ὁποία ἔβλεπε, ὅπως συμπλήρωσε ἀργότερα,

5. Ὁ.π., σσ. 143-144. Ἐπίσης, *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, ὁ.π., σ. 123, Σκοπετέα, ὁ.π., σ. 264, καὶ Petropoulos, ὁ.π., σσ. 722-723.

5α. Μαρία - Χριστίνα Χατζηϊωάννου, "Στοιχεῖα γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ζωὴ τῆς Σάμου στὰ χρόνια τοῦ Καποδίστρια", Πρακτικὰ Συμποσίου *Ἡ Σάμος ἀπὸ τὰ βυζαντινὰ χρόνια μέχρι σήμερα*, Ἀθήνα 1998, σ. 10.

καὶ ὡς ἐκκλησιαστικὸ κέντρο τοῦ ἑλληνισμοῦ⁶.

Κατὰ τὴν κρίση τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος τὸ 1839-1841, Πρέσβυς στὸ Παρίσι, ἄσκησε πίεση ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν ἀλυτρωτικῶν διεκδικήσεων, θεωρήθηκε ὅτι θὰ ἐπέστρεφε στὴν Ἑλλάδα μὲ τὴν ὑποστήριξη τῆς Γαλλίας, γιὰ νὰ τεθεῖ ἐπὶ κεφαλῆς ἐθνικῆς ἐξέγερσης στὴν Ὁθωμανικὴ Αὐτοκρατορία, καὶ τὸ “γαλλικὸ” κόμμα, τοῦ ὁποίου ἦταν ὁ φυσικὸς ἀρχηγός, μὲ τοὺς στρατιωτικούς του ταυτίστηκε μὲ τὴ φιλοπόλεμη πολιτικὴ γιὰ τὴν προώθηση τοῦ ἐθνικοῦ στόχου⁷.

Μετὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴ Γαλλία, σ’ ὅλη τὴ διάρκεια τῆς πρωθυπουργίας του, ἐλεγχόμενα ληστανταρτικὰ κινήματα στὴν ἑλληνοτουρκικὴ μεθόριο ἐπέτρεπαν νὰ διατηροῦνται ἀμείωτοι οἱ πόθοι γιὰ ἐθνικὴ ἀποκατάσταση στὸν χαμηλὸ βαθμὸ πού ἐπέτρεπαν οἱ διεθνεῖς συνθήκες.

Ἰδιαίτερη διάσταση τοῦ μεγαλοϊδεατισμοῦ τοῦ Κωλέττη ἀποτελοῦν οἱ σχέσεις του μὲ τοὺς Ἀλβανούς, σὲ συνάρτηση τῶν σχέσεων τῶν τελευταίων μὲ τοὺς Τούρκους. Ἐδῶ θὰ πρέπει νὰ ἐπισημάνει κανεὶς σημαντικὴ πλευρὰ τοῦ πολιτικοῦ νοήματος τῆς μεγάλης ιδέας, πού στὴν πορεία τῆς συνδυάσθηκε ἔμμεσα μὲ τὴν ἀλβανικὴ ἐθνικὴ ἀποκατάσταση, ἀποκτώντας ἔτσι χαρακτηριστικὰ πού ἀξίζει νὰ μελετηθοῦν ἰδιαίτερα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴ γειτνίαση τοῦ τόπου τῆς γέννησης τοῦ Κωλέττη μὲ τὸν ἀλβανικὸ χῶρο, πρέπει νομίζομε νὰ γίνῃ μνεία καὶ τοῦ γεγονότος ὅτι, ἀμέσως μετὰ τὴν ἐπικράτησή του τὸ 1832 καὶ τὴν ἥττα τοῦ Αὐγουστίνου Καποδίστρια, ὁ σύμμαχός του κατὰ τὴν εἰσβολὴ στὴν Πελοπόννησο Τουρκαλβανὸς Ταφίλ Μπούζης ἔλαβε μέρος στὴν ἀλβανικὴ ἐξέγερση τοῦ ἔτους αὐτοῦ καὶ τοῦ ἐπομένου εἰσβάλλοντας στὶς ἐπαρχίες Τρικάλων καὶ Ἰωαννίνων μὲ κάποιες ἐπιτυχίες⁸. Ἀλλὰ ἀλβανικὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα ἐκδηλώθηκαν τὰ ἐπόμενα χρόνια⁹.

Πρὸς τὸ τέλος τῆς ζωῆς τοῦ Κωλέττη, ὅταν αὐτὸς ἀγωνιζόταν ἀπεγνωσμένα νὰ ἀποκρούσῃ τὴ συνδυασμένη ἀγγλοτουρκικὴ ἐπίθεση, πού προσπα-

6. Γιὰ τὸ κείμενο τῆς πρότασής του βλ. Παρῦς. Παπαδοπούλου - Συμεωνίδου, *Ἡ ἐπιλογή τῆς Ἀθήνας ὡς πρωτεύουσας τῆς Ἑλλάδος, 1833-1834*, Θεσσαλονίκη 1996, σσ. 50-58. Γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ πλευρὰ Π. Σοῦτσος, *Λόγος ἐκφωνηθεὶς ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἰωάννου Κωλέττου τὴν α' Σεπτεμβρίου 1847*, Ἀθήνα 1847, σ. 6.

7. Petropulos, *ὁ.π.*, σσ. 504, 632-634, 722.

8. P. Thëngjilli, “Kryengritjet popullore antiosmane në Shqipëri në vitin 1833” (“Οἱ λαϊκὲς ἀντιοθωμανικὲς ἐξεγέρσεις στὴν Ἀλβανία τὸ 1833”, μὲ γαλλικὴ περίληψη), *Studime Historike*, τ. 32 (τχ. 12, Τίρανα 1978), σσ. 140-141, 172. Γιὰ τὶς σχέσεις Κωλέττη - Ταφίλ Μπούζη τότε βλ. Νικ. Σπηλιάδης, “Σχεδιάσμα ἀπομνημονευμάτων”, *Τὰ περιεχόμενα τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους*, (ἐκδ. Κ. Διαμάντης, Βιβλιοθήκη Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους, ἀρ. 13), Ἀθήνα 1974, σ. 592 κ. ἐ.

9. Stavro Skendi, *The Albanian National Awakening 1878-1912*, Princeton 1967, σσ. 23-24.

θοῦσε νὰ τοῦ δημιουργήσῃ ἀξεπέραστες οἰκονομικὲς καὶ πολιτικὲς δυσκολίες, καὶ παράλληλα μὲ τὰ μουσουργικά, ἀπὸ τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1847 ξέσπασε στὴ νότια Ἀλβανία τὸ ἐπαναστατικὸ κίνημα τοῦ Ζενέλ Μπέη Γκιὸν Λέκα (Γκιολέκα), ποὺ μαχόταν ἀποφασιστικὰ κατὰ τῶν στρατολογικῶν καὶ φορολογικῶν ἐπιβαρύνσεων τῶν Ἀλβανῶν ἀπὸ τὶς μεταρρυθμίσεις τοῦ 1839. Ἡ ἐπανάσταση πῆρε μεγάλες διαστάσεις καὶ πρὶν κατασταλεῖ ὕστερα ἀπὸ πέντε μῆνες προκάλεσε μεγάλη ἀναταραχὴ στὴν Ἀλβανία καὶ κλόνισε τὴν τουρκικὴ κυριαρχία¹⁰. Οἱ Ἀλβανοί, στὴν προσπάθειά τους νὰ ἐπιτύχουν τὸν σκοπό τους, σὲ δεινὴ οἰκονομικὴ κατάσταση καὶ πρὶν ἀποκτήσουν πλήρη ἐθνικὴ αὐτοσυνειδησία, ἐξέφραζαν τὴν προτίμηση νὰ ἐνωθοῦν μὲ ξένη δύναμη παρὰ νὰ παραμείνουν ὑποτελεῖς στὴν Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία¹¹. Ὁ Ὑποπρόξενος τῆς Ἑλλάδος στὰ Γιάννενα Telesforo Clerici¹² στὶς ἀναφορὲς του πρὸς τὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν ἐνημέρωνε λεπτομερῶς τὸν Κωλέττη, ποὺ ἦταν ὁ ἀρμόδιος Ὑπουργός, γιὰ τὶς ἐχθροπραξίες μεταξὺ τῶν Ἀλβανῶν τοῦ Γκιολέκα καὶ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, κι αὐτὸς μὲ τὴ σειρὰ του σημείωνε τὶς ἀπαραίτητες ὁδηγίες πρὸς τὰ Ὑπουργεῖα Ἐσωτερικῶν καὶ Στρατιωτικῶν στὰ περιθώρια τῶν ἀναφορῶν. Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀναφορῶν εἶναι μεγάλος, ἄρα καὶ ἡ ἐνημέρωση ἦταν συνεχῆς, δὲν ἐμφανίζεται ὅμως σ' αὐτὲς ὅποιαδήποτε ἀνάμειξη τῆς Ἑλλάδας, τῆς ὁποίας οἱ σχέσεις μὲ τὴν Τουρκία τὸ τελευταῖο ἔτος τῆς ζωῆς τοῦ Κωλέττη ἦταν τεταμένες λόγω τῶν μουσουργικῶν. Μετὰ τὸ ἄδοξο τέλος τῆς ἐξέγερσης ὁ ἴδιος ὁ Κλέριτσι ἀνέφερε¹³ ὅτι ὁ Γκιολέκας καὶ οἱ Ἀλβανοὶ θεωροῦσαν τὴν ἀποστασία “οὐρανόθεν ἀποφασισμένην” καὶ ἐλπίζανε ἀναπόφευκτο τὸν πόλεμο Ἑλλάδος - Τουρκίας. Οἱ ἐπαναστάτες προέτρεπαν τοὺς Χριστιανοὺς τῆς περιοχῆς νὰ ἀποστατήσουν, γιὰ νὰ ἔχουν τὴν ὑποστήριξή τους. Λίγο ἀργότερα πρόσθεσε¹⁴ ὅτι σημαίνοντες Τουρκαλβανοὶ τῶν Ἰωαννίνων τὸν ρωτοῦσαν πῶς διοικεῖται ἡ Ἑλλάδα μὲ τὸ σύν-

10. Π. Ἀραβαντινός, *Χρονογραφία τῆς Ἡπείρου...*, Ἀθήνα 1856, τ. Α', σ. 408 κ. ἐ. Λεπτομερὴς ἐξιστὸρηση τῆς ἐπανάστασης ἀπὸ τὸν Μιλτ. Σπυρομίλιο, “Ἑλλὰς καὶ Ἀλβανία. Ὁ Γκιολέκας”, *Ὁ Νέος Κουβαράς*, τ. Γ' (1965), σ. 129 κ. ἐ., ὅπου καὶ βιβλιογραφία, στὴν ὁποία ἂς προστεθεῖ Ἐλευθερία Νικολαΐδου, “Ἡ στάση τῆς Τουρκίας ἀπέναντι στοὺς Ἀλβανούς σὲ συνάρτηση μὲ τὴ διάδοση τῆς Μεγάλης Ἰδέας στὴν Ἡπειρο”, *Δωδώνη*, τ. 8 (1979), σ. 81 κ. ἐ. Γ. Κολιόπουλος, *Ληστές*, Ἀθήνα 1979, σ. 335 (σημ. 170).

11. Ὑποπρόξενος τῆς Ἑλλάδος στὰ Ἰωάννινα Τελ. Κλέριτσι (ὅπως ὑπογράφει) πρὸς Ὑπουργεῖο Βασιλικοῦ Οἴκου καὶ Ἐξωτερικῶν Σχέσεων, Γιάννενα 22 Μαΐου 1847 (ἀρ. 187), σ. 4: Ἀρχεῖο Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν, 1847 / 36, 2, Ὑποπροξενεῖο Ἰωαννίνων (Ἀνταρσία Ἀλβανῶν).

12. Βλ. γι' αὐτὸν Γ. Τουσίμης, “Ἡ σύσταση καὶ ἡ λειτουργία τοῦ ἐλληνικοῦ προξενικοῦ πρακτορείου στὰ Γιάννενα καὶ ὁ Τελέσφορος Κλέριτζης”, *Ἡπειρωτικὸ Ἡμερολόγιο*, Γιάννενα 1984, σσ. 385 - 394. Νικολαΐδου, ὁ.π., σ. 88.

13. Στὶς 24 Ὀκτ. 1847, ΑΥΕ, 1847 / 36, 2 (ἀρ. 444), Ὑποπροξενεῖο Ἰωαννίνων.

14. Ὁ.π., 1 Δεκ. 1847 (ἀρ. 499).

ταγμα καὶ ἐξέφραζαν τὸ φρόνημα νὰ ὑπαχθοῦν σὲ ἄλλη κυβέρνησι, ὑπονοώντας προφανῶς τὴν ἐλληνική, καθὼς οἱ τεταμένες ἐλληνοτουρκικὲς σχέσεις τοὺς δημιουργοῦσαν τὴν ἐλπίδα γιὰ τέτοια δυνατότητα.

Ἀπὸ τὴν ἐλληνική πλευρά, ἡ μόνη μαρτυρία ποὺ ὑπάρχει γιὰ τὶς διαθέσεις καὶ τὶς ἐνέργειες τοῦ Κωλέττη, ὅπως τουλάχιστον τὶς ἀποδίδει ὁ Μακρυγιάννης, μὲ τὸν ὁποῖο ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ ὅτι τότε βρισκόταν σὲ διαμάχη, εἶναι αὐτὴ ποὺ μᾶς δίνει ὁ τελευταῖος μὲ τὸ ἀνεπανάληπτο ὕφος του¹⁵:

Τὸ δειλινὸ βλέπω τὸν κουμπάρο μου τὸν Κωλέττη κι ἔρχεται εἰς τὸ σπίτι μου καὶ μοῦ κάνει χιλιάδες τζιριμόνιες κι ἔκατζε περίτου ἀπὸ τέσσερες ὥρες (...) μοῦ εἶπε πρέπει νὰ ἐτοιμαζόμαστε διὰ ἔξω - ὅσα εἴχαμε μιλημένα πρὸ καιροῦ. Ὅτι ἔστειλε τὰ μέσα τοῦ Γκιουλέκα καὶ πολεμάγει εἰς τὴν Ἀρβανιτιὰ καὶ νὰ μὴν τὸν ἀφήσουμε νὰ χαθεῖ.

Μοῦ εἶπεν αὐτὰ κι ἔφυγεν. Μοῦ σήκωσεν καὶ τὸν μπλόκον.

Σὲ δύο - τρεῖς ἡμέρες τὸν κολλάγει ἓνας νεφρίτης καὶ γύριζε καὶ φώναζε νύχτα καὶ ἡμέρα (...).

Μέσα σ' αὐτὸ τὸ κλίμα ἐντάσσεται τὸ ἔγγραφο ποὺ ἀπέστειλαν λίγες ἰσως μέρες ἀργότερα ὀγδονταοκτὼ ἐπαναστατημένοι προύχοντες Ἀλβανοὶ μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Γκιολέκα, στίς 15 Αὐγούστου 1847, δεκαῆξι μέρες πρὶν ἀπὸ τὸν θάνατο τοῦ Κωλέττη, μὲ τόπο σύνταξης τὸν καζὰ Κουρβελέσι τῆς νότιας Ἀλβανίας. Τὸ ἔγγραφο ἀπευθύνεται στὸν Ὅθωνα καὶ τὴν Ἑλληνικὴ Βουλὴ, σὲ γραφικὴ γιὰ τὴν ἀδεξιότητά της γλῶσσα καὶ ἀπλοϊκὸ ὕφος, μὲ πολλὰ λάθη ποὺ ὀφείλονται στὴν ἐλάχιστη γνώση τῆς γλώσσας ἀπὸ τοὺς Ἀλβανούς συντάκτες τοῦ ἐγγράφου¹⁶. Οἱ Ἀλβανοὶ ἀξιωματοῦχοι περιγράφουν μὲ τὰ πιὸ μελανὰ χρώματα τὴν ἄθλια οἰκονομικὴ κατάστασή τους καὶ διαμαρτύρονται γιὰ τὸ ὑπερσυγκεντρωτικὸ πολιτικὸ σύστημα ποὺ προσπαθεῖ νὰ τοὺς

15. Ἀρχεῖον τοῦ Στρατηγοῦ Ἰωάννου Μακρυγιάννη, (ἐκδ. Ἰ. Βλαχογιάννη), τ. Β', Ἀθήνα 1907, σ. 439.

16. Πλήρες τὸ πολυσυζητημένο αὐτὸ ἔγγραφο, “ἄνευ μεταβολῆς περὶ τὴν σύνταξιν ἢ τὴν γραφήν”, δημοσιεύθηκε πρώτη φορὰ στὴν ἐφημ. *Αἰὼν*, 14 / 26 Ἰουλίου 1880 (ἀρ. 3270), στὴ συνέχεια ἐπὶκαιροῦ ἀρθροῦ τῆς ἐφημερίδας μὲ τίτλο “Οἱ Ἀλβανοὶ καὶ ἡ Ἑλλάς”, μὲ τὸ ὁποῖο προβάλλεται ἡ τάση τῶν παλαιότερων Λιάπηδων νὰ συνεργασθοῦν στενὰ μὲ τὴν Ἑλλάδα, σὲ ἀντίθεση μὲ τοὺς σύγχρονους τότε Ἀλβανούς. Τὸ ἔγγραφο, τοῦ ὁποίου δὲν γνωρίζομε πῶς ἔλαβε γνώση ἡ ἐφημερίδα, ἀφοῦ, ἂν παραδόθηκε σὲ ἀρμόδια κρατικὴ ἀρχή, ἔπρεπε νὰ βρίσκεται σὲ κρατικὸ ἀρχεῖο, ἀναδημοσιεύθηκε ἀπὸ τὴν ἐφημ. τῆς Κωνσταντινούπολης *Νεολόγος*, 18 / 30 Ἰουλ. 1880 (ἀρ. 3429), σ. 3, καὶ ἀπὸ τὸν Κ. Μπίρη, *Ἀρβανίτες. Οἱ Δωριεῖς τοῦ νεωτέρου Ἑλληνισμοῦ*, Ἀθήνα 1960, σ. 358 κ. ἐ. Χωρὶς τὶς ὑπογραφές δημοσιεύθηκε ἀπὸ τοὺς Ἀθ. Πετρίδη, “Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Γκιολέκα”, *Φωνὴ τῆς Ἠπείρου*, 1 Ὀκτ. 1893 (ἀρ. 55) - 24 Δεκ. 1893 (ἀρ. 67, μὲ κάποια ἐνδιάμεσα κενά), καὶ ἀπὸ τὸν Σπυρομίλιο, *δ. π.*, σσ. 209-210.

ἐπιβάλλει ἡ Πύλη. Ἀφοῦ διακηρύσσουν γιὰ τὸν λόγο αὐτὸ τὴν ἀποστασία τους ἀπὸ τὴν ὀθωμανικὴ ἐξουσία, ζητοῦν νὰ ἐνταχθοῦν στὸ ἐλληνικὸ κράτος (“νὰ γινώμεθα σιούδιτοι οἱ κάτωθεν πέντε καζάδες”), μὲ κάποιες γραπτὲς συμφωνίες, ἐνθαρρυσμένοι πιθανότατα, κατὰ τὰ γραφόμενα τοῦ Μακρυγιάννη, ἀπὸ ἐλληνικὲς ἐνισχύσεις τῶν ὁποίων δὲν γνωρίζομε τὴ φύση καὶ τὸ μέγεθος. Παρόμοια ἐπιθυμία εἶχαν ἐκδηλώσει ἀγάδες τῆς Λιαπουριᾶς πρὸς τὸν Καποδίστρια ἤδη ἀπὸ τὸ 1829¹⁷.

Τὸ ἔγγραφο παρέμεινε ἀπὸ τότε στὴν ἀφάνεια καὶ δὲν γνωρίζομε ἂν καὶ σὲ ποιά ὑπηρεσία παραδόθηκε οὔτε ἂν ἐγίνε κάποια ἐνέργεια. Πάντως στὸ Ἀρχεῖο τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν τὸ ἀναζητήσαμε χωρὶς ἀποτέλεσμα. Εἶναι ὅμως βέβαιο ὅτι δὲν πρόλαβε ζωντανὸ τὸν Κωλέττη, ποὺ πέθανε στίς 31 / 12 Σεπτ. 1847, καὶ δὲν εἶχε συνέχεια, ποὺ θὰ ἔδινε ἴσως ἄλλη τροπὴ στὴν ἱστορία καὶ στίς σχέσεις τῶν δύο λαῶν. Ἐπαναφέρεται στὸ προσκήνιο τὸ 1880 μὲ τρόπο ποὺ δὲν γνωρίζομε, ὅταν ἔχει ἐκδηλωθεῖ ἔντονος ἀλβανικὸς ἐθνικισμὸς καὶ ἔχει γίνε λόγος ἀκόμη καὶ γιὰ ἐλληνο-αλβανικὸ βασίλειο μὲ τὴν ὑποστήριξη τοῦ Gius. Garibaldi¹⁸, ἀλλὰ χωρὶς ἀποτέλεσμα¹⁹.

Χρειάζεται ὅμως νὰ γίνουν καὶ κάποιες ἄλλες συμπληρωματικὲς παρατηρήσεις. Εἶναι ἄγνωστη ἡ τύχη τοῦ πρωτοτύπου, ποὺ σύμφωνα μὲ τὴν πρώτη δημοσίευση ἔφερε σαρανταεπτὰ προσωπικὲς σφραγίδες πλάι στίς ὑπογραφές, στὴν ἐλληνικὴ (στὸ σύνολό τους ὀγδονταοκτώ, ἴσως ὄχι ὅλες μὲ σφραγίδα). Ἀγνωστο καὶ ἂν ἦταν αὐτόγραφες. Ὁ πρῶτος ἀφηγητὴς τῆς ἐπανάστασης τοῦ Γκιολέκα Ἀθ. Πετρίδης, λόγιος καὶ γραμματικὸς του, ἀναφέρει στὰ 1893²⁰ ὅτι τότε κατεῖχε τὸ ἔγγραφο (πρωτότυπο ἢ ἀντίγραφο δὲν γνωρίζομε), τοῦ ὁποίου τοῦ ἔδωσε ἀντίγραφο, ὁ Γεώργιος Στεφάνου, Ἀρχηγὸς τῆς Χωροφυλακῆς καὶ γιὸς τοῦ Στεφάνου Τσάλη, στὸν ὁποῖο εἶχε παραδοθεῖ τὸ ἔγγραφο ἀπὸ τοὺς ἐπαναστάτες. Ὁ Σπυρομίλιος γράφει²¹ ὅτι, ὅταν ὁ τελευταῖος ἔφθασε, τὸ ἔγγραφο παραδόθηκε στὸν Βορειοηπειρώτη ἔμπιστο τοῦ Κωλέττη Σιδέρη Πράτσικα. Ἀξίζει νὰ προστεθεῖ ὅτι τὸ περιεχόμενο τοῦ ἐγγράφου εἶχε γίνε εὐρύτερα ἴσως γνωστὸ πρὶν δημοσιευθεῖ ἀπὸ

17. Μπίρης, ὁ. π., σ. 356.

18. Ἀντ. Λιάκος, *Ἡ ἰταλικὴ ἐνοποίηση καὶ ἡ Μεγάλῃ Ἰδέα*, Ἀθήνα 1985, σσ. 160-162. Πβ. Κ. Ἀμαντος, *Οἱ βόρειοι γείτονες τῆς Ἑλλάδος (Βούλγαροι - Ἀλβανοί - Νοτιοσλάβοι)*, Ἀθήνα 1923, σ. 149.

19. Μιλτ. Σπυρομίλιος, “Ἑλλάς καὶ Ἀλβανία. Μία ἀπόπειρα προσεγγίσεως Ἀλβανῶν καὶ Ἑλλήνων κατὰ τὸ 1877-1878”, *Ὁ Νέος Κουβαράς*, τ. Β’ (1962), σ. 135 κ. ἑ. Skendi, ὁ.π., σσ. 82 - 86.

20. *Φωνὴ τῆς Ἠπείρου*, 3 Δεκ. 1893 (ἀρ. 64), σ. 4.

21. Ὁ.π., σ. 211.

τὴν ἐφημερίδα *Αἰών*, ἀφοῦ ὁ Ἀντ. Γεωργίου ἀναφέρει τὸ 1880²² ὅτι ἡ ἐφημερίδα τοῦ Λονδίνου “*Σημαία*” ἔγραψε στηριζόμενη σὲ ἔγγραφο Ἀγγλοῦ ποὺ ζοῦσε στὴν Ἠπειρο ὅτι 21.610 οἰκογένειες Μωαμεθανῶν Ἀλβανῶν Μαλακάστρας, Βετρῆ, Μουζακιοῦ, Μπερατιοῦ, Τεπελενιοῦ, Δελβίνου, Αὐλώνας, Πρεμετῆς ἔγραψαν στὴ Βουλὴ καὶ στὴ Γερουσία ὅτι ἐπιθυμοῦσαν νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὴν Ἑλλάδα.

Μετὰ τὶς παρατηρήσεις αὐτές, προκύπτει τὸ ζήτημα ἂν ὁ Κωλέττης εἶχε ἐνισχύσει τοὺς Ἀλβανούς στὴν ἐξέγερσή τους καὶ τί ἦταν ἀκριβῶς αὐτὸ ποὺ τοῦ ζητοῦσαν. Ἀπὸ ὅσους ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ ζήτημα, θεωροῦν δεδομένη τὴν ἐνίσχυση τοῦ Γκιολέκα ἀπὸ τὸν Κωλέττη, μαζὶ μὲ τοὺς Πετρίδη, Γεωργίου καὶ Σπυρομίλιο, οἱ Βασ. Ζῶτος Μολοσσός²³, Χρ. Σούλης²⁴ καὶ Νικ. Πατσέλης²⁵. Ὁ καθηγητὴς τῆς Νομικῆς καὶ πολιτευτὴς Νεοκλῆς Καζάζης (ἀπὸ ὑπόδουλη περιοχὴ ὁ ἴδιος, θερμὸς ζηλωτὴς καὶ πρωτεργάτης τῆς ἀφύπνισης τῆς ἐθνικῆς συνείδησης τοῦ ἀλύτρωτου ἑλληνισμοῦ), ἀναφέρει τὴν προσέγγιση τῶν Ἀλβανῶν ἐπὶ Κωλέττη καὶ δίνει στοιχεῖα γιὰ τὴ συνέχεια τῆς ὑπόθεσης²⁶. Ἀντίθετα, οἱ Ἀραβαντινὸς καὶ Νικολαΐδου δὲν ἔχουν γνώμη γιὰ τὸ ζήτημα, ἐνῶ ὁ Π. Καρολίδης²⁷, ποὺ δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὸ ἔγγραφο, ὑποστηρίζει ὅτι ὁ Κωλέττης δὲν ἔδινε σημασία στὶς διαδιδόμενες φήμες γιὰ συνεννοήσεις συμμαχίας μὲ τοὺς Ἀλβανούς καὶ δὲν σκεπτόταν σοβαρὰ γιὰ ἐπαναστατικὰ κινήματα. Τὴν ἴδια ἀποψη ὑποστηρίζει καὶ ὁ Μπίρης²⁸, ποὺ ἐρμηνεύει τὸ αἶτημα τῆς ὑπηκοότητος ὡς ἐνδεχόμενη ἐλληνικὴ ἰθαγένεια στὰ ὅρια τοῦ τουρκικοῦ κράτους, ἀπὸ πιθανὴ παρανόηση τοῦ ὅρου. Πάντως, καὶ ἂν ληφθεῖ ὑπ’ ὄψιν ἡ μαρτυρία τοῦ Μακρυγιάννη, δὲν γνωρίζομε σὲ ποιοὺ βαθμὸ ἀνταποκρινόταν στὴν ἀλβανικὴ πρωτοβουλία ὁ Ἑλληνας Πρωθυπουργός, ποὺ ἤξερε καλὰ τὰ πρόσωπα καὶ τὰ πράγματα τῆς Ἀλβανίας καὶ ἴσως ἐνθάρρυνε τοὺς Ἀλβανούς ἐπαναστάτες νὰ προχωρήσουν στὴν τόσο σοβαρὴ πρόταση τοῦ ἐγγράφου, ἡ ὁποία ὅμως δὲν τὸν πρόλαβε ζωντανό, ὥστε αὐτὸς νὰ τὴν ἀξιοποιήσει ὅπως μποροῦσε. Γιὰ τὴν καλύτερη κατανόηση τοῦ ἐγγρά-

22. Ἀντ. Γεωργίου, *Πολιτικὸν κάτοπτρον τῶν πολιτικῶν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν ἐν ἔτει 1877 ρωσοτουρκικὸν πόλεμον*, Ἀθήνα 1880, σ. 264 κ. ἐ.

23. Β. Ζῶτος Μολοσσός, *Ἠπειρωτικαὶ μελέται*, τ. Δ', *Δρομολόγιον τῆς ἐλληνικῆς χερσονήσου*, Ἀθήνα 1887, σ. 174.

24. Λῆμμα “Γκιολέκας” στὴ *M. E. E.*

25. Ν. Πατσέλης, “Ἡ ἐπανάστασις τοῦ Γκιολέκα”, *Ἠπειρωτικαὶ μελέται*, Γιάννενα 1966, σ. 15 κ. ἐ. (ἀνατύπωση ἀπὸ τὴν *Ἠπειρωτικὴ Ἑστία*, τ. 14, 1965, σσ. 193-202).

26. Νεοκλ. Καζάζης, *Ἑλληνοαλβανικὴ συνεννόησις. Τὸ ἀλβανικὸν ζήτημα ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος*, (Ἑταιρεία Ἑλληνισμός), Ἀθήνα 1907. Πβ. Λιάκος, ὁ.π.

27. *Σύγχρονος ἱστορία τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν λοιπῶν λαῶν τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ 1921*, τ. Γ', Ἀθήνα 1923, σ. 274.

28. Ὁ.π., σ. 361.

φου πρέπει νὰ προστεθεῖ ὅτι Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοὶ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ θεωροῦνταν λαοὶ μὲ στενὴ συγγένεια²⁹.

Μετὰ τὸν θάνατο τοῦ Κωλέττη τὰ πράγματα προχώρησαν μὲ τὸν γνωστὸ ρυθμὸ πρὸς τὴν ὁλοκλήρωση τοῦ σχεδίου πὺν ἀπὸ τὰ χρόνια τῆς Ἐπανάστασης εἶχε συλλάβει καὶ διατυπώσει μὲ τὴν καίρια ἐπιγραμματικὴ ἔκφρασή του ὁ Ἡπειρώτης πολιτικὸς σχετικὰ μὲ τὴν ὑπόθεση τῶν ἀλύτρωτων ἀκόμη Ἑλλήνων. Οἱ ἐξεγέρσεις τοῦ 1853-1854 καὶ 1878 στὴν Ἡπειρο, Θεσσαλία καὶ Μακεδονία κατέληξαν μόνις τὸ 1881 στὴν ἀπελευθέρωση τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς περιοχῆς τῆς Ἀρτας. Ἡ ἰδέα πὺν ἐκφράζεται στὸ παραπάνω ἔγγραφο συνέχισε νὰ ἐπιβιώνει ὡς τὶς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνα, ὅταν μερίδα Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν πρότειναν τὴν πολιτικὴ συνένωση τῶν δύο λαῶν σὲ δυαδικὸ κράτος κατὰ τὸ πρότυπο τῆς Αὐστρουγγαρίας γιὰ τὴ λύση τοῦ ἀλβανικοῦ ζητήματος³⁰.

Ἡ σύνδεση τῆς μεγάλης ἰδέας μὲ τὸν Κωλέττη ἔδειξε μεγάλη ἀντοχὴ στὸν χρόνο καὶ εἶχε πολὺ ἐνωρὶς ἀρνητικὲς ἐπιπτώσεις γιὰ τὸν ἐκφραστὴ τῆς ἰδεολογίας, ἐφόσον διπλωματικοὶ καὶ ἄλλοι λόγοι τὸ ἐπέβαλλαν. Λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς νότιας Ἡπείρου, δημιουργεῖται ἀπὸ Σιρακιῶτες ὁ “Πολιτικὸς σύλλογος Ὁ Κωλέττης”, ἐνδεικτικὸ τῶν συνειδησιακῶν ζυμώσεων πὺν πραγματοποιοῦνται, καθὼς πλησιάζει ἡ μεγάλη ἐξόρμηση τῶν βαλκανικῶν πολέμων 1912-1913. Πρόκειται γιὰ τοπικὸ σύλλογο τῶν Ἰωαννίνων, στοῦ ὁποίου τὶς ἐπιδιώξεις ἦταν, βέβαια, καὶ ἡ προβολὴ τῶν ἐπιφανῶν Σιρακιωτῶν³¹. Ἡ προσπάθεια γιὰ ἑλληνοαλβανικὴ προσέγγιση ἐκείνη τὴν ἐποχὴ εἶχε καταστήσει ἐπὶκαιρὴ τὴ μνήμη τοῦ Σιρακιώτη πολιτικοῦ. Γύρω στὰ 1909 ὁ σύλλογος αὐτὸς ζήτησε νὰ τοῦ δωρηθεῖ ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν προτομὴ τοῦ Κωλέττη, ἀγορασμένη ἀπὸ τὸ κληροδότημα τοῦ Σιρακιώτη εὐεργέτη τῆς ἰδιαίτερης πατρίδας του Σπυρίδωνος Μπαλτατζῆ. Ὁ Μπαλτατζῆς πέθανε, σύμφωνα μὲ τὴν ἐπιγραφή τοῦ τάφου του στὸ Σιράκο, στὶς 16 Μαρτίου 1908³². Ἡ Πανεπιστημιακὴ Σύγκλητος δέχθηκε νὰ ἱκανο-

29. Σκοπετέα, ὁ.π., σσ. 187-188.

30. Καζάζης, ὁ.π., σ. 31 κ. ἐ. Βλ. καὶ ὑποσ. 18 καὶ 19 γιὰ τὰ προηγούμενα ἀπὸ τὴν ἀλβανικὴ πλευρά. Ὁ Βασ. Κόντης στὴν *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, τ. ΙΔ' (1881-1913), σ. 386, καὶ στὴν εἰσαγωγὴ τοῦ βιβλίου του *Εὐαίσθητες ἰσορροπίες. Ἑλλάδα καὶ Ἀλβανία στὸν 20ὸ αἰῶνα*, Θεσσαλονίκη 1994, στὸ ὁποῖο παρέχει καὶ βιβλιογραφία, ἐξετάζει τὸ ἀλβανικὸ ζήτημα ἀπὸ τὸ συνέδριο τοῦ Βερολίνου, χωρὶς νὰ ἀσχολεῖται μὲ τὴ γέννηση τοῦ ζητήματος τῆς ἑλληνοαλβανικῆς συνένωσης.

31. Πληροφορία πὺν ὀφείλω στὸν Σιρακιώτη δάσκαλο Δευκ. Μαντζίλα, ὁ ὁποῖος ἔθεσε ὑπ' ὄψιν μου καὶ ἀντίτυπο “ἐφημερίδας” πὺν ἐξέδωσε τὸ 1924 μὲ τίτλο *Κρυστάλλης* ὁ σύλλογος. Τὸν εὐχαριστῶ θερμά.

32. Ἀντίτυπο τῆς διαθήκης τοῦ Σπ. Μπαλτατζῆ, πὺν ἔχει ἐκτυπωθεῖ ἀπὸ τὸ Ἐθν. Πανεπιστήμιο τὸ 1908, βρίσκεται στὸ κοινοτικὸ γραφεῖο Σιράκου. Πρῶτη μνεῖα τοῦ κλη-

ποιηθεῖ ἡ αἴτηση τοῦ συλλόγου νὰ δωρηθεῖ ἡ προτομή στὸν σύλλογο καὶ νὰ μεταφερθεῖ στὸ Σιράκο, ἀλλὰ ἡ Πρυτανεία, θέλοντας νὰ βεβαιωθεῖ γιὰ τὴν ἔγκριση τῆς ἀπόφασης ἀπὸ τὴν πολιτεία, τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1910 ἀπηύθυνε γραπτὸ ἐρώτημα στὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐξωτερικῶν, στὸ Ἀρχεῖο τοῦ ὁποῖου ὑπάρχει τὸ σχετικὸ ἔγγραφο³³, γιὰ τὴν καταλληλότητα τοῦ χρόνου ἀπὸ πολιτικὴ ἀποψη νὰ δωρηθεῖ ἡ προτομή στὸν σύλλογο καὶ νὰ μεταφερθεῖ στὴ γενέτειρα τοῦ Κωλέττη. Τὸ ἔγγραφο εἶναι ἀχρονολόγητο, ἔχει ὁμως ἡμερομηνία εἰσαγωγῆς 21 Σεπτεμβρίου 1910. Γράφει τὸ Πανεπιστήμιο:

Πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν

Ἡ Ἀκαδημαϊκὴ Σύγκλητος τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, κατόπιν αἰτήσεως τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτικοῦ συλλόγου Συράκου “Ὁ Κωλέττης”, ἐδέξατο ὅπως ἡ ἐκ τῆς κληρονομίας τοῦ ἀειμνήστου Σπυρίδωνος Μπαλτατζῆ ἀγορασθεῖσα παρὰ τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου προτομὴ τοῦ Ἰωάννου Κωλέττου δωρηθῇ εἰς τὸν σύλλογον τοῦτον. Παρακαλοῦμεν δὲ τὸ Σ. Ὑπουργεῖον ὅπως γνωρίσῃ τῇ πρυτανείᾳ ἐὰν κρίνῃ τὴν ἐποχὴν ταύτην, καθ’ ἣν εἰσιν τεταμέναι αἱ σχέσεις τοῦ ἡμετέρου κράτους πρὸς τὴν ὁμορον ἐπικράτειαν, εὐθετον, ὅπως ἐκτελέσῃ τὴν ἀπόφασιν ταύτην τῆς Ἀκαδημαϊκῆς Συγκλήτου, ἀποστέλλουσα διὰ τοῦ ὀρισθέντος ἀντιπροσώπου τοῦ περὶ οὗ πρόκειται συλλόγου τὴν προτομὴν τοῦ Κωλέττου εἰς Συράκον.

(Τ. Σ.)

(Ὑπογρ.)

Ὁ Πρύτανης

Ἐ. Ἰ. Ζολώτας

Στὸ ἐρώτημα τοῦ Πανεπιστημίου τὸ Ὑπουργεῖο ἀπάντησε στὶς 22 Σεπτεμβρίου ἀρνητικὰ, ἐννοώντας βέβαια ὅτι ὁ χρόνος γιὰ τὴ δωρεὰ στὸ Σιράκο τῆς προτομῆς τοῦ γνωστοῦ γιὰ τὸν μεγαλοϊδεατισμὸ του Ἑλληνα Πρωθυπουργοῦ δὲν ἦταν ὁ καταλληλότερος μὲ τίς ὑπάρχουσες συνθῆκες, γιατί θὰ μπορούσε νὰ δημιουργήσῃ ἀκαιρα διπλωματικὸ θέμα. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, μετὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου στὸ Γουδί, ὁ ὁποῖος ζητοῦσε νὰ ἀναλάβῃ ἡ Ἑλλάδα ἐντατικές στρατιωτικές προετοιμασίες, ἐν ὧσιν τοῦ πολέμου, ποὺ φαινόταν ἀναπόφευκτος, προκειμένου νὰ διεκδικήσῃ ἡ χώρα τὴν ἐδαφικὴ ἐπέκταση ποὺ τῆς ἄξιζε, εἶχαν γίνει ἐκλογές,

ροδοτήματος βλ. στὴ λογοδοσία *Τὰ κατὰ τὴν πρυτανείαν Κυπαρίσσου Στεφάνου*, πρυτανεύσαντος κατὰ τὸ ἀκαδημαϊκὸν ἔτος 1908-1909, Ἀθήνα 1911, σ. 139. Γιὰ τὴν ἀγορὰ τῆς προτομῆς καὶ τὴν ἀξία τῆς κληρονομίας, ὁ. π., σ. 390 καὶ 443 ἀντίστοιχα.

33. ΑΥΕ, φ. 1910, ἄ. ἁ. κ. ΛΗ', Ἐκπαιδευτικά καὶ προϋπολογισμοὶ προξενείων (σύμφωνα μὲ κατάταξη τοῦ 1980, ποὺ ἔχει ἀλλάξει).

στις ὁποῖες εἶχε ἐπικρατήσει ὁ ἐκλεκτὸς τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου Ἐλευθέριος Βενιζέλος, καὶ ἐπρόκειτο νὰ ἀναλάβει ὁ ἴδιος γιὰ πρώτη φορὰ τὴ διακυβέρνηση τῆς χώρας. Ἐκκρεμοῦσε δηλαδὴ ἐπικείμενη κυβερνητικὴ ἀλλαγὴ. Ἔτσι τὸ θέμα ἐκείνη τὴ στιγμή ἀναβλήθηκε. Ἀνάμεσα στὰ ἄλλα ὑπάρχοντα τῆς κληρονομίας Μπαλτατζῆ, ὅμως, βρέθηκε καὶ ἡ προτομὴ τοῦ Κωλέττη, ποὺ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ Σιράκου ἔχει στηθεῖ τὴ δεκαετία τοῦ 1930 στὸν χώρο τοῦ σπιτιοῦ του³⁴. Ἀσφαλῶς πρόκειται γιὰ τὴν ἴδια προτομὴ ποὺ εἶχε ἀγοράσει τὸ Πανεπιστήμιο ἀπὸ τὴν κληρονομία Μπαλτατζῆ καὶ τὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν δὲν ἐπέτρεψε τὸ 1910 νὰ παραδοθεῖ στὸ Σιράκο, γιὰ νὰ μὴ δημιουργηθεῖ διπλωματικὸ ζήτημα. Ἔτσι, χάρις στὸ ἔγγραφο αὐτὸ τοῦ Πανεπιστημίου ἔχομε τὸ ἱστορικὸ τῆς προτομῆς.

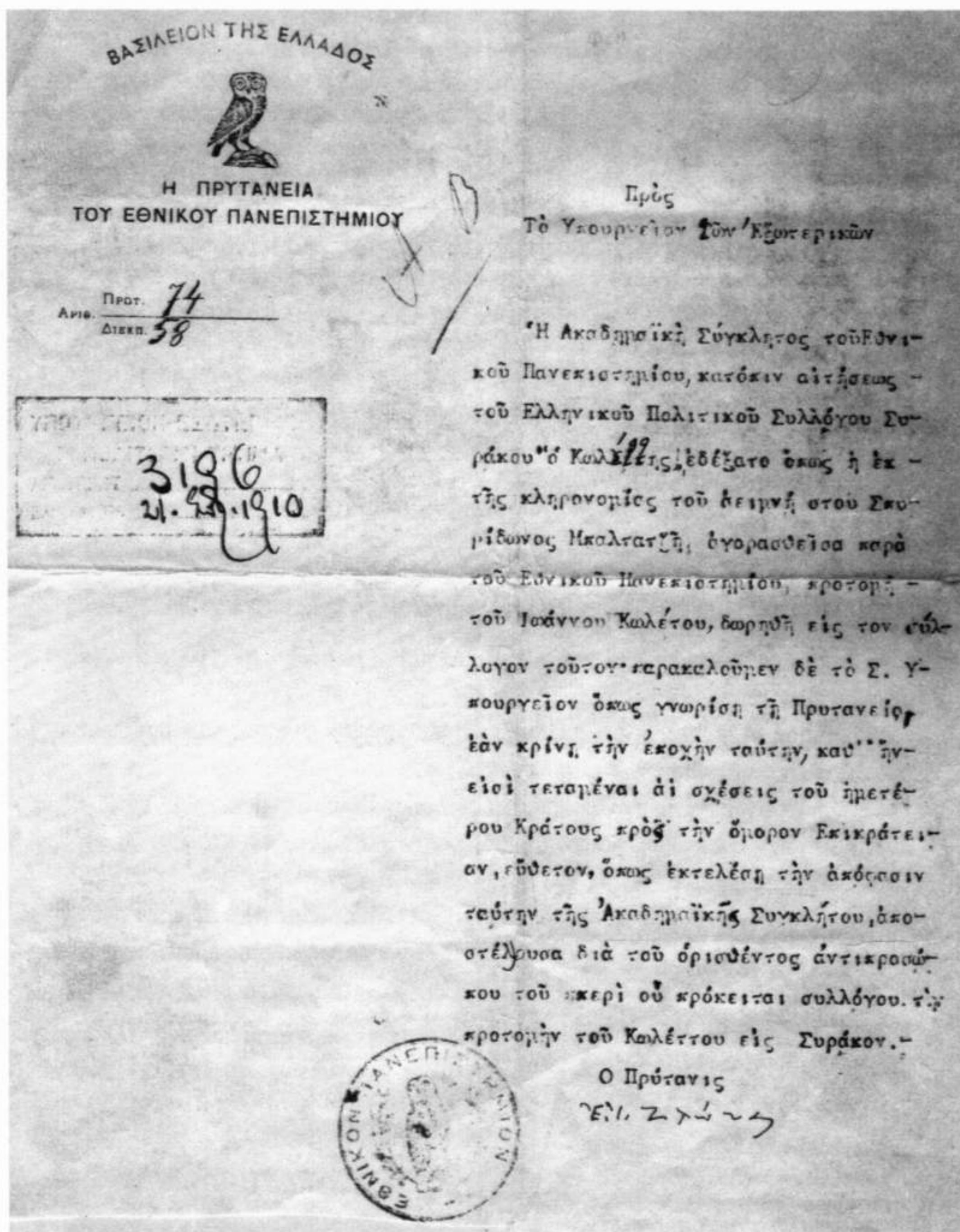
Ἄσχετα πάντως ἀπὸ τὸν φόβο δημιουργίας διπλωματικοῦ ζητήματος, τὰ γεγονότα ἐξελίχθηκαν νομοτελειακὰ καὶ μὲ τὸν τρόπο ποὺ θὰ ἐπιθυμοῦσε ὁ Σιρακιώτης Πρωθυπουργός.

ABSTRACT

Arist. Stergellis, *New aspects about John Colettis' great idea after his death*

In this study evidence is given that the Greek statesman John Colettis was absolutely sincere when he declared that the Greek revolution of 1821 aimed at the liberation of all unredeemed Greeks, while knowing all along that the great powers would not allow a war between Greeks and Turks to take place. His intention to provoke instability to the Ottoman Empire is indicated, among others, from a document sent from Albanian revolted notables to the Greek Government some days before the death of Colettis (31 Aug. 1847), asking to be considered as Greek subjects and to be protected as such. This idea survives until the beginning of the 20th century. In the end, an unpublished document is discussed, bearing on the fears of the Greek Government in 1910 to place Kolettis' bust in his birth place lest a tension between Greece and Turkey be provoked.

34. Πληροφορία ἀπὸ ξενάγηση κατὰ τὴν ἐπίσκεψή μου στὸ Σιράκο τὸ 1997 ἀπὸ τὸν δημοδιδάσκαλο καὶ Ἀντιπρόεδρο τῆς κοινότητος κ. Σπ. Νταλαούτη.

Πανομοιότυπο τοῦ ἐγγράφου τοῦ Πανεπιστημίου.